

Философия на образованието
Philosophy of Education

ПОРТФОЛИО НА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ И СТУДЕНТА ПО ФИЛОСОФИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО (ЗА АКАДЕМИЧНИ ЦЕЛИ)

Яна Рашева-Мерджанова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. „Философия на Образованието“ има своите хилядолетни опити и резултати. Изследването на тази духовна вселена за академични цели води до структура и до обособяването на активности, които според автора са съответни, от една страна, на философскообразователното мислене и култура, а от друга страна – са въвеждащи в тяхното овладяване. Портфолиото-навигатор предлага съдържателни акценти; конкретизирани проблемно и тематично библиографски ресурси; критерии за основните видове текстови продукти и философстване (критически разработки, философско есе, философскообразователен проект-модел, критическа дискусия); интерактивни задания; авторска миниенциклопедия по Философия на Образованието; мандала на Образованието; авторефлексивна минианкета за обратна връзка.

Keywords: philosophy of education, academic course, philosophical and educational thinking, philosophical and educational project, mandala, self-reflexive feedback

Първо

Методическо въведение

„Философия на Образованието“ има своите хилядолетни опити и резултати. Изследването за академични цели на тази духовна вселена води до **структура** и до обособяването на **активности**, които според автора са **съответни, от една страна, на философскообразователното мислене и култура, а от друга страна, са въвеждащи в тяхното овладяване.**

Портфолиото за екипа преподавател/студенти се споделя като авторски методически опит в режим на съгласуване и взаимно подпомагане в подготовката на **специалистите на образованието.** То включва съдържателни акценти; конкретизирани проблемно и тематично библиографски ресурси; критерии за основните видове текстови продукти и философстване (критически разработки, философско есе, философскообразователен проект-модел, критическа дискусия); интерактивни творчески задания; авторска миниенциклопедия по Философия на Образованието; мандала на Образованието; авторефлексивна минианкета за обратна връзка.

Това е портфолио-навигатор за **философстващи любители на Образованието.** Защо за „философстващи любители“, не омаловажава ли „професионализма

и високата компетентност“? Защото в страната „Философия“ граждани са само действително обичащите. **Хипотезата е**, че повишаването на философскообразователната култура на дейците на съвременното образование е **един от ключовете към типа диалог** за разрешаване на текущите му прагматични дилеми.

Защо **само „портфолио“ и защо „навигатор“**? Не опростява ли, не ощетява ли съдържателното богатство? Предназначено е *да ориентира и да съгласува* самостоятелните, автентичните дирения на изследователите, на непрекъснатото опитващите Философията на Образованието, за да се сберат после в полилога. Така както философстването има две страни: вътрешната – на вглъбяването и самостта, и видимата – на споделеността. Портфолиото **чрез своите задания-микромодел**и на **могъщото мироздание** на философското познание-философстване изтегля преподавателя встрани и осигурява **„среща по средата на моста лице-в-лице“** (по Ив Бон Фоа) на студента с философското себе-познание, т.е. среща на човека със самия себе си, изправяйки го пред неотложната необходимост **да се самоопредели спрямо образованието**, защото това е самата същност на неговата философия. Портфолиото позволява постепенното разкриване като разбулване на началата и корените на родовото образование, придържането към които и грижата за които е общата и персонална образователна мисия за междупоколенческото културно възобновяване.

Характерът на курса е интердисциплинен и представя една съвременна визия за философията на образованието. **Целта е** подготовката на педагози и специалисти за разнообразните образователни мрежи, ориентирани в глобалните тенденции на социокултурни трансформации в съвременната епоха и с конкретни компетентности да ги проектират и транслират в педагогическа обучаваща среда при взаимодействие с новите генерации. Става дума за формиране на **педагогическо самосъзнание, готовност и компетентности на педагози-трансформатори, не само проектиращи социалните тенденции в образованието, но и провокиращи и образоващи общество в нов и за нов тип ментална среда.**

Ето защо **курсът е ориентиран** не толкова исторически и информационно към „знание за ...“, а **познавателно-проблемно и компетентностно към овладяване и прилагане на философско-познавателните методи и категориално мислене** за пре-откриване, пре-формулиране, интерпретиране и търсене на отговори на ключовите питання за Образованието днес, трансформациите му и неговите перспективи. Обучаващите дейности стимулират **личен опит и преживяване.**

Второ

Представяне на основните модули в портфолиото

Първите два модула обхващат проблемно-тематичното представяне на **съдържанието на курса и конкретизирана и специфицирана библиография** върху проблемни полета за теоретически философскокритически разработки на студентите.

– *Увод във Философия на Образованието* с акцент тип мислене и изследване, тип и методи на философскообразователно познание.

– *Онтология на Образованието* с основно питане „Дали е категория образованието?“, след което идва въпросът „Какво е?“. Частните науки се произнасят върху някои от модусите на про-явленията на нещата, „философиите на...“ ги изследват на родово равнище като универсалии.

– *Гносеология на Образованието* с основно питане „Защо е?“ като действително себе-, интер- и активно познание не само с описателна, обяснителна и прогностична, но и с непосредствена прагматична социална функция.

– *Антропология на Образованието* с основно питане „Как е? Какъв е смисълът?“ и на това равнище избухват противоречията-парадокси в сърцевината на самото живеене на Образованието, чието критическо промисляне може да роди способността и волята за реалистични прозрения, решения, синхронизирани посоки, трансформации, т.е.

– *Футурология на Образованието*, където се дава възможност за философскообразователно проектиране.

Трети модул – Параметри и критерии за теоретическата разработка „Философскообразователна интерпретация върху ...“

Общо изискване: която и тема и проблем да се избера, техните интерпретации да доведат до еволюционна/генеалогична **визия в перспектива за трансформациите в/на образованието и за трансформиращото се образование:**

- като познание и съдържание;
- или като субекти и педагогически взаимодействия;
- или на педагогическите професии – на ключовите компетентности – като структурна реформа;
- или като система: от социокултурните трансформации към тези на образователните системи и мрежи: мисия, училищна среда...;
- или на духовноценностно равнище;
- или на равнище учебници, учебни ресурси и обучаваща среда/среди;
- или на естетическо равнище – личностите в образованието;
- или на равнище човешки екзистенциали – бъдеще, смисъл, мисия.

Параметри и критерии:

1. *Мотивация и аргументация за избор* на темата/проблема – философска, професионална, от съвременна гледна точка, лична.

2. *Автор(и)* – накратко, епоха, принадлежност към философска и/или философскообразователна школа, *основни категории*, които въвежда и обосновава.

3. *Същност на проблема* – неговата собствена история и еволюция, структурирана информация с обясняване на нови и специфични категории и понятия, техните взаимовръзки.

4. *Авторската теза* – какво защитава: аргументи, доказателства; плюсове, ограничения – с *аргументи и доказателства от ваша страна*, „за“ и „против“; приемате ли я, или я трансформирате, или я съчетавате с други...

5. *Информацията* в презентацията и разработката да е йерархизирана и добре структурирана, ясно поднесена, с акценти на основните моменти, ясно отграничени.

6. *Онагледяване* – с понятийна схема, таблица, фигура, евристична схема на тезата – дефиниция, приложение, предимства, функции.

7. *Балансирана, разпределена между членовете на екипа презентация* на основния език на проблема – открояване на основните категории и понятия и разясняване на аудиторията.

8. *Вместване във времето* – 20 мин.

Критерии за 5.00 – 5.50

9. *Сравняване с други философскообразователни или общопедагогически тези.* Връзка с образователните проблеми, проекции върху образованието.

10. *Приложение на тези идеи в образованието* – *Вашият философско-образователен проект-модел.*

Критерии за 5.50 – 6.00

11. *Комуникация* по време на презентацията с аудиторията – контакт, увереност, че сте разбрани, обратна връзка, поставяне на задачи, допълнителна информация и литература за подхода.

12. *Стил, реч, правилност, естетика* на презентацията – владение на *философскообразователния речник. Коректно цитиране и библиографски описания.*

13. Да се откриват **парадоксите, несъответствията и противоречията, абсурдите** и да се проектират – *как ще се развиват, как ще ескалират, как ще се разрешават, как да се предотвратяват? Бъдещето на Вашия проект и идеи.*

Четвърти модул – Параметри и критерии за организиране и участие в критическата философска дискусия

1. *Организация* – тезите се оформят предварително, индивидуално или екипно, с ползване на библиографски източници. Определя се регламент за изказвания и последователност, както и начин за регистриране на хода на дискусията по аргументи „за“ и „против“ за всяка от тезите, консенсусни тези, парадокси и т.н. Ръководещ на дискусията (преподавател или обучаем).

2. *Не се затруднява* изказването на различни гледни точки и опонирането.

3. *Критика* се прави върху тезата и по същество; да се преодоляват предубежденията.

4. *Да не се преиначават тезата* на другия.

Тезата да се доказва *по схемата*: предпоставки (верни) – аргументи (логически) – доказателства (експериментални) – примери (значими) – факти (потвърдени) – аналогии и съпоставки (допълващи) – последици / „за“ и „против“.

6. Да не се допуска *софизъм* – неверни принципи; приписване на ефективност; преиначаване на предпоставките.

7. *Доказаните и приети веднъж тези* по-нататък се използват като аргументи.

8. *Авторитети* се използват много внимателно също като аргументи и доказателства.

9. *Отношение* по време на дискусията – позитивно, без да се иронизира излишно и грубо, освен ако не сме в „лют“ дебат или спор.

Пети модул – Параметри и критерии за философскообразователния проект-модел

Сфери: формално образование; неформално образование; продължаващо професионално обучение и квалификация; аформално образование; информално образование – *по избор проектът се ситиуира в една от сферите.*

Модуси: като родово ценностно явление, социокултурно, обществено-икономическо пазарно, системно-институционално явление – *по избор проектът е в един от модусите, но моделът визира проекциите в останалите.*

Гледна точка: като социален проект или като персонален проект – *по избор проектът е персонален или обществен, но представя и възможностите за предвиждане и съгласуване с другата гледна точка.*

Принципни характеристики: екологичност (баланс на интереси и приоритети); хуманистичност (позитивност); демократичност (достъп и регламентация); автономност (ресурси и взаимовръзки); гъвкавост (вариативност за постоянство и трансформация; предвидени перспективи).

Компоненти и структура (Таблица 1).

Визия на проекта – модел с йерархизирани взаимовръзки между основните компоненти и с явления, структури, институции, субекти от съответни сфери, модуси, равнища.

Шести модул – Параметри и критерии за философско есе „Смисълът на/от Философия на Образованието“ или друга авторска тема

Проблематиката на философскообразователните есета е от антропологическия или от футурологическия дял на лекционната програма.

„Неговите есета (за есетата на Чарлс Лам) превъзхождат дори есетата на Макс Бибърбом (*есеист, драматург, радиокоментатор, 1872 – 1956*) въпреки цялото им съвършенство, именно заради онези необуздани изблици на въображението, прорязани от бляскавите мълнии на гениални хрумвания, което ги прави на места недодялани и несъвършени, ала озарени от поезия“. И още: „Ако свободата стане наш навик и ако добием куража да пишем точно онова, което мислим; ако успеем да избягаме, макар и за малко, от общата гостна и започнем да възприемаме човешките същества не само в отношенията им едно към друго, но и в отношението им към действителността...“ (Улф, 1999: 146).

Философскообразователен проект
Таблица 1

Мисия/ Визия	Цел	Предмет на дей- ност	Видове услуги	Групи клиенти	Про- фесио- нални дей- ности	Специа- листи	Институ- ционална и профе- сионална мрежа	Ресур- си	Пазарна инфрструк- тура	Фило- софска екстра- поля- ция
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Адреса- т е обще- ството – в кой модус, с каква перс- пек- тива, екстра- поля- ция	Съчета- ване на гледни точки и ценности, съгласу- ване в опр. сфера	Общо съдържа- ние и сми- съл на проф. дейност	Конкрети- зация на 3, по жиз- нени ек- зистен- циали	По разл. параметри и в модуси	Как гаран- тират прин- ци- пите	Типове и характе- ристика, съответ- ни на 6, съгласу- ване и етика, ключови трансвер- сални компете- нтности	Да или не? Защо?	Кул- турни Духов- ни Общ.- ик./по сфери При- родни Време- ви Естети- чески Тех- нол. Други	С нея или не? Защо? Сфери Компоненти Характе- ристики Специфики Модуси Прогноза	Сфери Комп. Харак- терис- тики Спе- цифи- ки Модуси Веро- ятност Риск Гаран- ции

Първо, проблемът трябва да те вълнува – в неговата разработка трябва да вложиш *своето разбиране и своето чувство* за него. Преди да седнеш да пишеш, поживей, преживей есето известно време вътре в себе си; оформи го донякъде *предварително във вътрешен план*.

Параметрите, или как се създава есе? Шамфор е родоначалник на фрагмента (афоризма), *Монтен* – на есето. Нарича го „сгъстен разум“ (квинтесенция на мисълта). Вирджиния Улф (1882 – 1941) казва: *Второ*, есето съдържа и изявява *личната позиция*. Тя е съгласувана – противопоставяна или паралелна с други позиции по проблема. Ти си прочел(-а) и изследвал(-а) и други автори. Тогава *обикновеното мнение се превръща в позиция*. Нужно е да се потърси и ползва ценна библиография по проблема.

Трето, с това есето се доближава *до науката* – е наличието на аргументи, примери, доказателства, опровержения.

Четвърто, есето се доближава и *до художественото произведение, до изкуството* – ярка образност, аналогии, метафори, хиперболи, емоционалност, оригиналност. Ти се опитваш да видиш проблема в *неочаквани аспекти, дори и за теб*.

Пето, есето може да съдържа *елементи на сюжет*, приказност, фантазност, сентенции, афоризми. Доближава се *до фолклора и наративната житейска мъдрост*.

Шесто, есето съдържа „*елементи от самия теб*“ – твоите чувства, твоите усещания, твоите неповторими изрази, твоите любими похвати. Потърси примери от живота си, от живота около теб и ги използвай.

Седмо, есето има необходимата *текстова структура* – начало, същинска част и заключение, в които добре са открити проблемите, обратите и отговорите и които представляват неделима завършена цялост.

Осмо, есето борава с *точен език и същевременно фриволен*, специфично твой, позволяващ си словотворчество и отклонения за постигане на различни ефекти.

Девето, есето се различава от всички други видове на аргументативен текст, защото *не се стреми към изчерпателност и систематичност*, а към специфичен и *неочакван, единствен ъгъл* (гледна точка, позиция), които обаче осветяват цялото явление (обект). Понякога един аргумент, дълбочина, конкретност, изразителност.

Критерии и показатели за оценяване – общо изискване – БАЛАНС между чувство и разум при висока концентрация и на двете и висока овладяност

Съдържателни критерии (шест показателя)

1. Ползване на адекватни и ценни *библиографски източници*.
2. Изработване на *логическите опори* – аргументи, доказателства, *контрааргументи* на подкрепяната теза.
3. Използване на *житейските опори* – *ярки примери* от личния живот и ежедневието.

4. Изявена лична позиция – съпоставяна, защитавана.
5. Оригиналност, въображение, неочакваност, творчески елементи.
6. Сюжетност, интрига, развитие на проблема, наситеност с чувство и емоционалност.

Езиково-стилови критерии (четири показателя)

1. Метафоричност, хиперболи, аналогии – *художественост на изказа и стила, но и*
2. *Коректен предметен език с ясни термини, съответни на „философското“ есе, на „историческото“ есе, на „педагогическото“ есе и т.н.*
3. *Емоционалност* в два аспекта – експресивност на автора / същевременно внушаемост и влияние върху читателя (комуникативност на текста).
4. Граматически правилен *български език.*

Технически критерии на оформянето (пет показателя)

1. Издържана *текстова структура* – въведение; същинска част; заключение.
2. Коректно *цитиране* на библиографски източници и позоваване на автори.
3. *Четливост и визуално приемлива конфигурация на текста* – открояване на отделните смислови абзаци.
4. *Оригинално онагледяване.*
5. Обем до 2 стандартни печатни страници

Скала за оценяване

15 показателя по 1 коефициент – общо 15 коефициента.

Седми модул – Текущи задания по Философия на Образованието – ще представя само някои от етюдите, които са общо 27. При работа се ползва миниенциклопедията и същевременно се доразвива от студентите. Всички етюди имат „вътрешен гръбнак“: 1. от универсалната категория, мислена от много други, 2. през критическото разбиране на студента за нея, 3. през поведенческия му избор-решение 4. до проекцията в образованието.

1 етюд: как да мислим Образованието и възпитанието като философски категории? Отговорете на този начален въпросник за възпитанието. По-подробно виж Я.Р.-Мерджанова. *Педагогически есета*. 2007, 7 – 10.

1. Задължение или право е щастието на човека?
2. Моралноотговорно ли е детето? От каква възраст, в кои случаи? Редно ли е да питаме така?
3. Възпитава ли се чувството, усетът за дълг? Рационална или емоционално-психическа основа има явлението? Калин Донков казва, че дългът „се обича“.
4. Има ли „безсъвестни“ хора? Има ли съвест детето?
5. Добър ли се ражда човекът (детето)?
6. „Мижитурка“ отнася ли се като характеристика към детето? Защо?
7. Обрисувай „възпитания“ човек с няколко изречения – сега обрисувай „изключителния“ човек с няколко изречения.

8. В кой период от живота си човек е включен най-активно във възпитателните отношения? Кога е „време“ за възпитание? Кога се извършва то?

9. Вярно ли е, че децата не обичат да учат?

10. Посочи няколко примера, „ситуации“ на възпитание „чрез страх“. Сега посочи няколко ситуации на възпитание „без страх“ – има ли такива?

11. По какво се различава ослепяването на българските войници от Василий Българоубиец и отпиването на Крум от черепа на Никифор?

12. Кои са любимите ти детски приказки?

13. Всички деца обичат приказки – къде във възрастта хората „се разделят“? „Помага“ ли възпитанието за раздялата?

14. Какво става с човешките мечти, когато се сблъскат с образователните цели?

15. Кога „възпитаникът“ е „възпитател“? Откога/докога се възпитава човек? Откога/докога възпитава?

16. Какво значат гласът и прегръдката на „мама“? Или на някого като нея?

17. Борбата между традиционните и „новите“ фактори (механизми) на възпитание – съществува ли такава борба-конкуренция за поколението на младите?

17. Като как се формира (отвън) „автономна личност“? Не е ли „нонсенс“ това, абсурд?

Отбележи си началните входящи въпроси за теб, на които не можеш да дадеш удовлетворяващи те отговори, но които ще търсиш и които ще провериш отново в края.

2 етюд: афоризми (сентенции) за образованието – да схванем и промислим категориялната същност според формулата на философския въпрос „Какво е това – Образование?“

Първо, напомняме какво точно е афоризъм – кратка сентенция, мъдрост, която за разлика от пословицата и поговорките не е „народна“, а авторска.

Ако правите планове за година напред – засадете ориз, ако правите планове за десетилетие – отгледайте дърво, ако правите планове за цял живот – образовайте хората.

Китайска поговорка

Пътищата на познанието са горчиви, но плодовете от него са сладки.

Аристотел

Всеки от нас си спомня с визхищение прекрасните учители, но е истински благодарен на тези, които са докоснали чувствата му.

Карл Густав Юнг

Крайната цел на образователната система е да прехвърли върху всеки от нас отговорността за собственото му образование.

Джон Гарднър

Човешката история все повече прилича на състезание между образованието и катастрофата.

Джордж Хърбърт Уелс

Образование, съществително: онова нещо, което доказва на умните и скрива от глупавите тяхната неспособност да разбират заобикалящото ги.

Амброуз Биърс „Наръчник на дявола“

Образованието е онова, което оцелява, след като всичко научено бъде забравено.

Б. Скинър

Интелигентността прави човек способен да се справя без образование. Образованието му дава способността да се справя, без да използва интелигентността си.

А. Уигън

Грешка след грешка постепенно ние откриваме цялата истина.

Зигмунд Фройд

Не мога да науча никого на нищо. Мога само да накарам хората да мислят.

Сократ

Какво значи да научиш нещо – да разбереш нещо, което цял живот си знаел, но по нов начин.

Дорис Лесинг

Забравил съм всичко, на което съм бил научен. Спомням си единствено онова, което съм научил.

Патрик Уайт

Образованието е прекрасно нещо, но е добре от време на време да си спомняме, че нищо, което си струва, не може да бъде научено.

Оскар Уайлд

Аз не уча на нищо, аз се уча.

Яна Р.-Мерджанова

Човек трябва да се стреми да достигне границите си. Тежко томува, който ги е достигнал.

Луи Арагон

Вселената е свещена, не можеш да я промениш. Свършената работа се забравя, затова остава вечна.

Лао Дзъ

Почтително се прекланям пред Гаутама, който от състрадание е проповядвал истинската доктрина за отказ от всички доктрини.

Нагарджуна

Мъдрецът няма собствен ум, той осъзнава нуждите на другите.

Лао Дзъ

Мъдрецът е винаги сит.

Сенека

Дали един учител е добър, не зависи от големината на тълпите около него.

Ричард Бах

Човек учи другите най-добре на това, на което сам иска да се научи.

Ричард Бах

Всъщност, ако живееш автентично и естествено с хората (и с децата си), понятията „образование, възпитание“ постепенно отпадат като „специални мероприятия“ – те също стават автентични естествено интегрирани в живота. Това значи постепенно да „отмисляш“ света (по Сергей Герджиков „Отмисляне на света“).

Второ, направете обосновка на 2 – 3 предпочитани от вас афоризма за образованието. Доразвийте ги; опровергайте други; намерете, които си приличат; открийте противоречащите си; иронизирайте ги... Създайте своите.

3 етюд: изработване и съчетаване на различни гледни точки. Откриване на съществените признаци на явлениято и създаване на категории и понятия.

Задание „Слънце за Човека“

Първо, определенията за Човека от различни философи:

Аристотел: Човек е „зоон-политикон“ (социално животно).

Сенека: Човек е мислещо същество (животно).

Аврелий Августин: Човек е разумно, смъртно същество.

Георг Хегел: Човек е свободно, духовно същество.

Николай Бердяев: Човек е усъвършенстващо се животно.

Фридрих Ницше: Човек е животно, което може да обещава.

Йохан Хердер: Човек е смеещо се животно.

Бенджамин Франклин: Човек е животно, което прави оръдия на труда.

Ортега-и-Гасет: Човек е лирическо животно.

Карл Ясперс: Човек е същество, стремящо се да излезе извън своите предели.

Верн Грант: Човек е животно, надарено с култура.

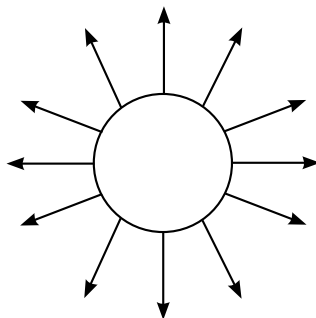
Маркс Вартофски: Човек е животно, стремящо се към истина.

Сьорен Киркегор: Човек е синтез на време и вечност.

Блез Паскал: Човек е мислеща тръстика.

Второ, впишете най-важните и „верни“ според Вас определения като лъчи на човека-слънце. Допълнете още, обосновете се.

Трето, направете „образование-слънце“, като ползвате афоризмите за образованието и възпитанието, сентенции и определения, ваши определения; направете „учител-слънце“, „ученик-слънце“.

6 етюд: методи на философско познание – експеримент

Първо, започнете с ценната библиография – М. Хайдегер, Х.-Г. Гадамер, Жил Делёз.

Второ, Лекарят-емпирик на Алексей Лосев.

Един лекар бил извикан по спешност на смъртния одър на един шивач, болен от треска. Шивачът поискал да си хапне шунка. Лекарят му дал и шивачът взел, че оздравял. Лекарят написал в бележника си: „Шунката е полезно средство при треска“. След известно време лекарят бил повикан при друг болен от треска, обушар. На него лекарят също му дал шунка, но обушарят починал. Тогава „лекарят-емпирик“ вписал в безценния си бележник: „Шунката е полезно средство против треска за шивачи, но не и при обушари“.

Трето, имате ли „под ръка“ подобни примери, огледайте назад в образователния си опит и може би ще откриете.

8 етюд: ценности, оценностяване и съз-даване на смисъл

Първо, да припомним – *ценностите са общите, глобални и устойчиви значимости в нашия общ (и индивидуален) живот, което значи, че за тях ние се грижим и ги поддържаме, съхраняваме ги и ги развиваме, а не ги консумираме и заменяме с други*. Това отличава ценностите от всички други проективни човешки интенции – мечти, цели, проекти, приоритети.

Второ, систематизираната информация – параметри, фактори, механизми за развитие на ценностите.

Ценности

Характеристики	Механизми за развитие	Фактори за развитие	Примери – дайте Ви
Нормативни съждения – тезисни утвърдени	Противоречие между деклариран и фактически	От близката социална среда – персонифицирани	
Релационен характер – свързани с други хора и сфери	Между инструментални и крайни	От общата социална среда – персонифицирани	
Всеобхватни – до всички аспекти на живота	Между социални-нормативни и индивидуални-субективни	От действащите общи норми	
Централен компонент за ориентации и поведение – определя останалото	Между различните сфери – семейно-битови, професионални, граждански...	Културно наследство	
		Межкултурни влияния	

Трето, характеризирайте **Образованието** като **родова/и Ваша лична ценност** в аналогична таблица, като конкретизирате горните компоненти

Характеристики	Механизми за развитие – противоречията	Фактори – какво му влияе

Четвърто, характеризирайте **Вашите общи жизнени ценности** в аналогична таблица

Характеристики	Механизми за развитие – вашите противоречия	Фактори – какво ви влияе

Не е лесно, нали?

11 етюд: себепознанието на философа

В себе си

Чели ли сте *Дон Кихот*? Във всеки случай сте го изучавали.

Обърни се, Санчо, и погледни вътре в себе си. Това е най-сладкото и най-трудното от всички познания. Ако успееш, тогава няма да се надуваш като жабата, която искала да стигне вола.

Мигел де Сервантес. *Дон Кихот*

Първо, в кой момент от тяхното скиталчество Дон Кихот се обръща към Санчо с тези думи? Защо?

Второ, разтълкувайте аналогията с жабата и вола.

Трето, предложете други аналогии, подходящи за случая. Чували ли сте Емили Дикинсън?

Аз никоя съм. А ти кой си?

Ти също ли си никой?

Тогава двама сме. Но не издавай – че те ще ни навикат.

Колко мрачно е да си някой

– и като жаба мокра –

да казваш цял ден свойто име –
пред възхитена локва.

Емили Дикинсън. *Емили Дикинсън.*

Поетична класика

Четвърто, направете аналогия със Сократовото „Аз знам, че нищо не знам“.

Пето, опитайте се да анализирате как научното и художественото мислене по различен начин изразяват еднакви в същността си идеи. Защото единен е човешкият дух и човешкото светоусещане, които ги раждат. Ползвайте Мартин Хайдегер: „... така нашият разговор по необходимост стига до изясняване на отношението между мислене и поезия. Между тях, мислене и поезия, съществува скрито родство, тъй като и двете, служейки си с езика, го употребяват и даряват със себе си. Но между тях стои пропаст, защото обитават те върхове най-далечни“ (М. Хайдегер. Какво е това – Философията? – В: *Същности*. С., 1993, с. 196).

13 етюд: методи на познание, понятия и парадокси, ценности, откриване на авторова теза – понятийна диаграма

Човекът – мислеща тръстика

Първо, предлагам Ви прочутото определение на Блез Паскал за човека като „мислеща тръстика“.

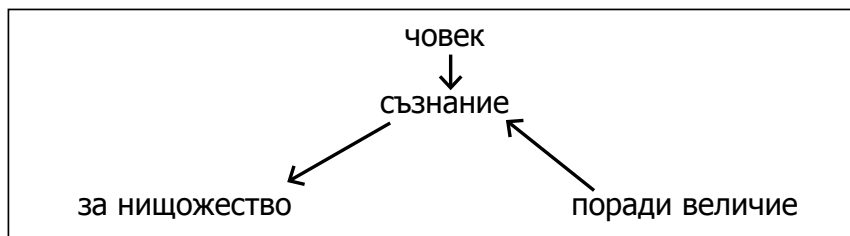
„Човек е само тръстика, най-крехкото нещо в природата, но той е мислеща тръстика... Величието на човека се корени **в съзнанието** за неговото нищожество. Дървото не съзнава нищожеството си. Следователно човек е нищожен, щом съзнава нищожеството си, но същевременно **е велик** именно защото го съзнава.

Загрижеността на човека към дребните неща и равнодушието му към най-важните е безспорно странно извращение на човешката природа.“

Блез Паскал. Мисли

Второ, потърсете в тълковен речник, освен в нашата минииенциклопедия, точното значение на думите *парадокс* и *противоречие*. Разсъждавайте върху „мислеща тръстика“ като парадокс и като противоречие.

Трето, предлагам примерна *понятийна диаграма* на мисълта на Паскал – как неговото съзнание поражда и неговото нищожество, и неговото величие, т.е. прави го парадоксално „мислеща тръстика“.

Четвърто, кои са „дребните“ и кои „най-важните“ неща в човешкия живот – систематизирай ги. Опитайте се да изобразите по свой начин отношенията човек/съзнание/нищожество/величие.

15 етюд: методи на философско познание – философска алегория

Първо, изяснете си понятията „алегория“ и „алегоричен метод“ на познание. Прочети *Панчатантра*, Езопови басни, басните на Лафонтен

Второ, създайте своята алегория за *Образованието* или неговите персонажи по подобие на петте книги на Панчатантра: *първа*, Разединение на приятели (лъв и чакал); *втора*, *Печелене* на приятели (гарвани, гълъби, мишки); *трета*, За гарваните и кукумявките; *четвърта*, Загуба на придобитото (делфини и маймуни); *пета*, Безразсъдни постъпки (бръснар, ихневмон).

Трето, преценете внимателно дали се разбира все пак това, което искате да покажете с алегорията си, и я представете на колегите.

19 етюд: „щастливо училище – щастлив ученик“ – между абсурда, парадокса и възможността.

Първо, ориентирайте се чрез „Педагогически есета“ – хуманизъм и образование; привлекателно училище – щастлив ученик.

Второ, уточнете изходните си представи за „щастие“.

Трето, попълнете кратката таблица.

Симбиозата привлекателно училище – щастлив ученик

Нещата, които ще променя в училището – 5 спешни и приоритетни	Нещата, които няма да променя – 5 ценни	С какво всяко от тях допринася за щастieto на ученици, учители, родители, граждани

Четвърто, дайте:

- аргументи защо тази симбиоза е абсурдна (невъзможна за образованието);
- доказателства и факти, че е парадоксална (противоречива) и все пак съществуваща;
- основания, че е възможна, ползвайки таблицата си.

20 етюд: антропологично равнище, смисъл – щастие – призвание...

Първо, изходната база – „Абсурдно разсъждение“ на Албер Камю

„Има един действително сериозен философски проблем – самоубийството. Да преценим дали си струва, или не да бъде живян животът, означава да отговорим на основния въпрос на философията. Всичко останало, дали Вселената има 3 измерения, дали духът има 9 или 12 категории, идва по-късно, то е само за забава. Отначало трябва да се отговори.

Когато се запитам как да преценя дали един въпрос е по-неотложен от друг, отговарям, че значението му се съдържа в постъпките, които ще предизвика. Никога не съм виждал някой да умира с онтологически аргумент.

Галилей, който поддържа една научна (онтологическа) истина с голямо значение, се отрича от нея с лекота, когато тя застрашава живота му. В известен смисъл постъпва правилно. Тази истина не си заслужава кладата. Дали Земята се върти около Слънцето, или Слънцето около Земята, е съвършено безразлично. И освен това те ще се въртят както си знаят, независимо от нашите твърдения за тях. Казано накратко, това е дребен въпрос.

В замяна на това аз виждам много хора да умират, задето смятат, че не си струва животът да бъде живян. Познавам и други, които се оставят да бъдат убити парадоксално в името на идеи или илюзии, представляващи за тях смисъл на живота. **Идеите са едновременно основание за живот и в същото време великолепно основание за смърт.**

Смисълът на живота е най-неотложният въпрос – как ще отговорим на него? Червеят се е загнездил **в човешкото сърце** (не в ума), там трябва да търсим. Тази смъртоносна игра, която води от ясното и съзнателно съществуване до бягството от вселената, трябва да се проследи и да се разбере.“

*Второ, и сега – в края на краищата, има ли Смисъл и ако „да“, какъв е Смисълът от/на Образованието? Тук има **три питання**. Първо, има ли смисъл? Второ, кой е смисълът „от“ – това са последиците от образованието, т.нар. прагматични ползи. И трето, кой е смисълът „на“ – образованието само по себе и – вътре в него какво се случва като смислено и значещо за младите хора? Появява се веднага и едно **четвърто многокомпонентно питане: кое от тези трите е слабото звено, кое му отнема (унищожава, изопачава или опорочава) смисъла и може ли да се уплътни, и как?** Свърхпитания.*

21 етюд: антропологично и футурологично равнище, Мисията на...

„Мисията“ според тезата на Ортега-и-Гасет за Мисията.

„На първо място, мисия означава това, което човек трябва да извърши през живота си. Но необходимостта, подразбираща се в това „трябва да извърши“, е от особено естество. Тя с нищо не наподобява неизбежността на земното притегляне, привличащо камъка. Камъкът не може да не изпитва земното притегляне, ала човек отлично може да не прави това, което му е отредено да прави.

В призиването на човека не се налага, а му се предлага това, което трябва да извърши, и ето защо животът придобива характер на изявление на определена повеля. В наша власт е да пожелаем да я изпълним или не, да сме верни или не на призиването си. Но самото призвие, сиреч това, което наистина трябва да извършим, не е в наша власт, то ни се предлага неумолимо.“

Ортега-и-Гасет. Есета. Т.2, С., 1993, с.134.

Обърнете внимание: мисията като повеля – сечение на:

– „призвие“ (вътрешно) и „трябва“ (външно);

– предложение и налагане;

– вътрешна власт (пожелаването) и външна власт (неумолимото предложение).

Мисията едновременно като **обреченост** и като **свободен избор**. Можем ли да кажем – като „наложен избор“? Мисията като дар – да изпълниш мисията, значи ли да приемеш дара? Залагаме връзките с проблема за Избора (свободата-отговорност-дълг в човешкия живот).

И така, сега нека се опитаме в съпоставка:

Мисията на Човека въобще / моята човешка мисия:

Мисията на Образованието въобще / моята образователна мисия:

Мисията на българското Образование / моята мисия в българското Образование:

Мисията на Учителя / на българския учител / моята мисия като учител:

Мисията на Философията на Образованието е:

25 етюд: Образованието като мост между културите, епохите, етапите в развитието на човешкия род. Работещите в образованието като Свързващи мостове между разделените времена (Време разделно). Вие като свързка.

Мостове

Първо, мисълта на Kathleen Norris:

„Хората се чувстват сами, защото строят по-често стени, отколкото мостове.“

Второ, въпросите: Кога в живота си хората забравят да строят мостове? Могат ли да се научат на такова строителство? Ти имаш ли учители? Ти учител ли си?

Ричард Бах казва:

Учиш другите най-добре на онова, което самият ти имаш най-голяма нужда да научиш.

Да учиш другите, ще рече да ги подсещаш, че те знаят точно колкото теб.
Мерило за добрия Учител не са тълпите около него.

Ричард Бах. *Илюзии*.

Приключенията на един месия по неволя. С., 1991

Ив Бонфоа смята, че мостовете са място за разминаване, но и място за среща – среща по средата на моста:

...тогава Земята ще стане място на споделеността.

Ив Бонфоа. *Среща по средата на моста. С., 2003*

Трето, сподели (опиши, покажи, нарисувай, изсвири, начертай набързо, дай пример) **твоите мостове чрез образованието със света**, в света, в теб...
Ето моста на Емили Дикинсън:

*Това е писмото ми до света,
който не ми е писал –
простите новини от Природата –
с техния нежен смисъл.*

Ето моя мост като „топла свързка“, на Яна М.:

Топла свързка
*Върховете си остават и след хората,
но и хората ги има без върха.
Всяко е само за себе си и част.
А ти полека и нелеко научаваш,
че си несигурната и едничка
топла свързка
между тях.*

Как би представил(-а) себе си като мост-свързка във времето на образованието или в човешкото време?

27 етюд: чудеса, или философскообразователно есе на тема „...“

Първо, изходна база – дзен-коанът за учителя Банкей, който в спор с ученици на друг учител смирено отговорил на предизвикателното питане какви чудеса може да извършва, може ли да напише с огнени букви името на Богинята си на брега на реката само с едно замахване на пръчицата си, та той отговорил: „Не, аз мога да правя само дребни чудеса – когато съм гладен, ям, когато ми се спи, спя, когато съм обиден, прощавам“.

Второ, оказва се, че „чудото“, също както красотата, е обективно-субективна категория. За невежата слънчевото затъмнение е мощ на шамана-по-

велител на духовете, за вярващия слепец е апокалипсис. За мъдреца всичко естествено е чудно като прелестно.

Трето, Образованието-чудо; Учителят-чудо; Ученикът-чудо, Ти като чудесен, Философия на Образованието като чудна; Животът-чудо; Днешният чудесен ден? С няколко изречения и аргументи-примери. В полето на чудесата всичко е уникално – тук единичното има статут на аргумент.

Четвърто, да завършим, преминавайки в страната на чудесата – твоето философскообразователно есе като автентичен опит в/за/чрез Образованието „...“.

Осми модул – Миниенциклопедия по Философия на образованието – отворена и проблемно-тематична, не азбучна

Девети модул – Мандала на Образованието

Мандалата е културен продукт, творческо равнище на схематизиране и представяне на индивидуалните умствени представи на хората дори и в най-абсурдната им и предизвикателна перспектива. Равнището на събиране на рационалното и ирационалното, фантазното в тълкуването и представянето на обекта. Мандалата винаги се разполага във вътрешността на кръг. Тя представлява един свят. Такъв кръг се открива в рисунките на деца и хора от всички култури. Мандалата се оказва *културно-познавателен и естетически архетип*, който може да изразява едновременно космологически митологични и цивилизовани рационални представи. Всеки може да прави мандала на всеки изучаван обект, на самия себе си, на човека въобще, на всички светове. Аналогиите, асоциациите, метафорите са основата на създаването на мандалата.

Преди да направи Мандала на каквото и да е, човек *си изяснява смисъла* на нещото (за него) и *мисията му* като върховно пред-назначение. Тогава е готов да създаде богата мандала.

Сега направете Вашата Мандала на Образованието, на Учителя, на Ученика, на Философията на Образованието, на нашия курс....

Последен модул – Критическа авто/рефлексивна минианкета за обратна връзка

1. Курсът помогна да овладее различни *методи на философско познание*:

А) във висока степен

Б) в средна степен

В) почти не ми помогна

Г) въобще нищо не разбрах

2. Курсът ми помогна да упражня различни *начини на философстване* (критическа дискусия, спор, дебат, самовглъбяване и съзерцание):

- А) във висока степен
- Б) в средна степен
- В) почти не ми помогна
- Г) въобще нищо не разбрах

3. Курсът помогна да овладее *базисен минимум филоофскообразователен категориален език*:

- А) във висока степен
- Б) в средна степен
- В) почти не ми помогна
- Г) въобще нищо не разбрах

4. Въпроси, на които не намерих отговор (моля, посочи поне три):

- А)
- Б)
- В)

5. Философскообразователни проблеми, на които ще търся решение (моля, посочи поне три):

- А)
- Б)
- В)

6. Моите предложения за усъвършенстване на курса:

А) по отношение на съдържанието – теми и проблеми (излишни или недостатъчни):

Б) по отношение на активностите – задания и упражнения (в повече или недостатъчни):

В) по отношение на практическите дейности – какво още да се прави:

Г) по отношение на организацията на времето и съгласуваност как по-добре да се случва? –

7. Моите предложения към преподавателя –

8. Мисията на Философия на Образованието за мен:

И най в края (което вече подозирате, че е най в началото): все пак, решавате или не, избирате или не, да сте един от философстващите любители на Образованието – не като аматьорство, а като Приятелството на Делъоз (Де-

лъоз, 1991: 123)? Питането не очаква отговор тук и сега, защото и без това е уверено в неотложността и сериозността си дълбоко вътре във Вашето сърце. Всичко останало наметне е само забава – дали Образованието има 3, или 12 компонента, дали да „започва“ от 4, или от 6-годишна възраст, дали е „задължително“ и докога (за някои от неговите модуси това питане е просто нелепо!)? По-напред трябва да се отговори. Успех.

ЛИТЕРАТУРА

Делюз, Ж., Ф. Гатари. *Що е Философия?* С., 1991.

Рашева-Мерджанова, Я. *Педагогически есета*. С., 2007.

Улф, В. *Собствена стая*. С., 1999.

Хайдегер, М. *Същности*. С., 1993.

PORTFOLIO OF PHILOSOPHY OF EDUCATION TEACHERS AND STUDENTS

Abstract: „Philosophy of Education” has its own thousand-year-old experiments and results. Studying this spiritual universe for academic purposes results in a structure and in establishing activities, which in the author’s opinion are on the one hand corresponding to the philosophical and educational thinking and culture, while on the other hand are introductory to their mastering. The Portfolio Navigator offers some significant features; problematically and thematically specified bibliographic resources; criteria for major types of text products and philosophizing /critical development studies, philosophical essay, philosophical and educational model project, critical discussion/; interactive tasks; author’s mini encyclopedia of philosophy of education; mandala in education; self-reflexive feedback mini questionnaire.

Prof. Yana Rasheva-Merdjanova, D.Sc.

✉ Sofia University „St. Kliment Ohridski”
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
E-mail: merdjanova@abv.bg